

До історії створення відзнаки Українського Вільного Козацтва «Хрест Українського Вільного Козацтва»

■ Олександр Кучерук (Київ)

A concept emerged during WW II, whereby Nazi Germany and the Soviet Union would exhaust each other so much during hostilities that both would be of no real significance, whereupon the United States would wage war on the USSR in order to finally destroy the Bolshevik regime. The result would be the fall of the Soviet empire and the appearance of a number of independent countries, among them Ukraine. This concept was most welcome to the Ukrainian emigre community at large and special emphasis was placed on the formation of a Ukrainian national army.

Woehrend des Zweiten Weltkrieges entstand eine Konzeption, die besagt, dass Deutschland und die UdSSR, nachdem die Kampfkraft der beiden Staaten erschoepft gewesen war, keine bedeutende Staerke mehr darstellen, und die USA haetten dann den Krieg gegen die UdSSR anfangen koennen, um das Bolschewiki-Regime endguelig zu vernichten, was den Zerfall des sowjetischen Reiches und die Gruendung einer Reihe von unabhaengigen Staaten, insbesondere des ukrainischen Staates, zur Folge haette. Diese Auffassung fand eine positive Grundlage im ukrainischen politischen Umfeld der Emigration. Der Frage der Schaffung der ukrainischen nationalen Armee wurde es besonderen Wert beigelegt.

У час Другої світової війни виникла концепція згідно якої Німеччина та СРСР виснаживши один одного не становитимуть значної сили і США розпочне війну з СРСР, щоб остаточно знищити більшовицький режим внаслідок чого відбудеться розвал радянської імперії та утворення низки незалежних держав, зокрема і української держави. Ця думка знайшла добрий ґрунт в українському політичному середовищі на еміграції. Питанню створенню української національної армії надавалося особливого значення.

Виходячи з концепції відновлення української держави, ще раніше для підготовки майбутніх вояків та старшин використовувалися армії інших держав, недарма чимало старшин Армії УНР пішли служити контрактовими старшинами до польського війська, з цією самою метою Провід Українських Націоналістів підтримав і сприяв створенню системи самооборонних частин «Карпатської Січі» на Закарпатті, комплектуванню легіону Р. Сушка за допомогою німецьких

чинників, так само розумілося батальйони «Роланд» і «Нахтігаль», поліційні та охоронні підрозділи під час Другої світової війни, така саме мета ставилася у час формування дивізії «Галичина», яку у 1945 р. було перетворено на I дивізію Української Національної Армії (ІУД УНА). Основу Української Повстанської Армії склали ті, хто пройшов підготовку чи служив у польському, німецькому, частково радянському війську, поліційних загонах, дивізії «Галичина».

Відомий український військовий діяч генерал М. Омелянович-Павленко (1878–1952) у російській дореволюційній армії командував полком, очолював штаб корпусу, а в часи УНР командував дивізією, згодом бригадою Вільного козацтва, був комендантом Української Галицької Армії, герой Другого Зимового походу. Він якраз і був одним з тих, хто залишився вірним ідеалам українського самостійництва і по можливості продовжував працювати у військовому секторі, організатор і один з керівників Союзу українських ветеранських організацій у Чехословаччині між

світовими війнами. Під час Другої світової війни намагався організувати українські військові підрозділи з числа оstarбайтерів та військовополонених. Після війни жив на еміграції, входив до складу еміграційного уряду як військовий міністр.

Підтримуючи концепцію війни між США і СРСР Омелянович-Павленко продовжував дбати про військову підготовку та підтримку бойового духу. Саме до подібних заходів належить створення структури Українського Вільного Козацтва (УВК) з майбутнім поширення його на всю Україну. У підготовленому ним у 1947 р. документі «Військово-організаційна схема територіальних формувань УВК» він пояснює, що УВК «ставить собі за мету об'єднання жертвених елементів нації для служіння Українській Державі», а створення такої організації як УВК «понадпартійної, національної й почасти становової організації, що зокрема, з військового боку, має увійти як складова частина до збройних сил УНР» на думку М. Омеляновича-Павленка є на часі. Крім «Схеми» він

підготував цілу низку додаткових проектів, зокрема «Положення про відзнаку «Хрест Українського Вільного Козацтва» з проектом відзнаки на окремому аркуші. Ці всі документи були передані на розгляд і затвердження тогочасному Президенту УНР в екзині А. Лівицькому.

Нижче наводимо лист

М. Омеляновича-Павленка до Президента А. Лівицького від 12.10.1947 р., фрагменти документу «Військово-організаційна схема територіальних формувань УВК» з датою затвердження А. Лівицьким 20.10.1947 р., та «Положення про відзнаку «Хрест Українського Вільного Козацтва» (без дати) з проектом відзнаки та зразком Хреста.

Впровадження і функціонування Хреста Українського Вільного Козацтва окрема тема, що виходить за межі цієї розвідки і потребує окремого дослідження.

Варто зазначити, що за проектом тризуб на Хресті був без хрестика на середньому зубові, тоді коли під час виготовлення знаків такий хрестик додано. Хрест складався зі знака, мініатюри та грамоти. Із запроектованих гілок: золота лаврова, золота дубова та срібна лаврова на практиці, поруч з золотими зірками, застосовували лише дві лаврові – золоту та срібну.

Документ № 1.

Лист М. Омеляновича-Павленка до Президента УНР в екзині А. Лівицького 12.10.1947 р.

ГЕНЕРАЛ-ПОЛК.
М.ОМЕЛЬЯНОВИЧ-ПАВЛЕНКО
В. О. Військового Міністра
Дня 12.Х. 1947 р.

До Високоповажаного Пана Президента Української Народної Республіки
А. Лівицького

Ваша Ексцеленція!

Я вже мав честь реферувати Вам дня 13.XI.1946 р. про організацію Українського Вільного Козацтва. Ця організація була заснована в 1917 р. стихійним пробудженням народніх мас й спонтанним бажанням служити відновленій Українській Державі на традиціях козацтва в минулому. Стверджую, що й тепер бажання належати до лав Вільного Козацтва існує в масах населення нашої многострадальної Батьківщини.

На початках існування відродженої нашої Держави – УНР, я займав становище

Кошового Отамана Катеринославського Коша ВК й був свідком запалу селянства, робітників та інтелігенції, до праці в цій державно-патріотичній, для опори й підтримки Уряду – організації.

ВК мало свій перший Статут з регуляміном про адміністративно-територіальну організацію її єпархію, затверджений генеральним Секретаріятом УЦР ще в 1917 році. Тоді був утворений Департамент ВК в Секретаріяті, пізніше в Міністерстві Внутрішніх Справ, а охотницькі відділи ВК військового характеру були підпорядковані, які відділи територіальні, загальній військові владі.

Виконуючи Ваші директиви, я простудіював і з'ясував все, що торкається УВК, на підставі чого й констатую надзвичайну вартість для добра України існування УВК, якою понадпартійної, національної й почасти станової організації, що зокрема, з військового боку, має увійти як складова частина до збройних сил УНР, згідно розробленого проекту до Положення про військові стани.

Тому, представляючи при цьому Військово-організаційну схему УВК з усіма додатками та з реєстром старшин ВК, що попередньо були іменовані до наступних рангів після існувавших правил ВК, але ще без апробати Головного Отамана військ УНР, прошу о затвердження всіх залучених при цьому активів.

Ген.-Полк. М. Омелянович-Павленко, в.р.

Документ № 2.

Положення про Українське Вільне Козацтво.

20 жовтня 1947 р.

Затверджую:

20.10.1947 р. А. Лівицький, р.в.

Організаційна Схема територіальних формувань Українського Вільного Козацтва з додатками

- а). Хоругва й Прапори УВК.
- б). Положення про відзнаку «Хрест Українського Вільного Козацтва» (Хрест ВК)
- в). Порівнююча таблиця рангів
- г). Реєстр Старшин підвищених до наступних рангів.
- г). Частини однострою й рангові відзнаки УВК

д). Тимчасові правила про підвищення до наступних рангів старшин та козаків УВК.

е). Положення про Гонорові Ради УВК, що представляється генеральною Управою через Пана Військового Міністра, Його Ексцеленції Пану Президенту й Головному Отаманові Української Народної Республіки, на затвердження.

I. ВІЙСЬКОВО-ОРГАНІЗАЦІЙНА СХЕМА ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ФОРМУВАНЬ УВК

Розділ I

Українське Вільне Козацтво, що стоїть на принципі народоправства як організація, що ставить собі за мету об'єднання жертвених елементів нації для служіння Українській Державі, ще в Жовтні 1917 р. одержала від Генерального Секретаріату УЦР легалізацію в суспільно-державній структурі України й право на формування територіального, військового характеру, з військовими й поліційними завданнями. УВК, керуючись своїм Правильником, підлягає вищій владі Державі. Територіальні військові формування УВК, через своїх зверхників є підпорядковані Голові Держави – Головному Отаманові Військ УНР, та військовим начальникам ним призначеним й є складовою частиною всіх озброєних сил Держави. Тактичні й виучні напрямні військові формування УВК мають отримувати від Генерального Штабу, згідно Військового Міністерства.

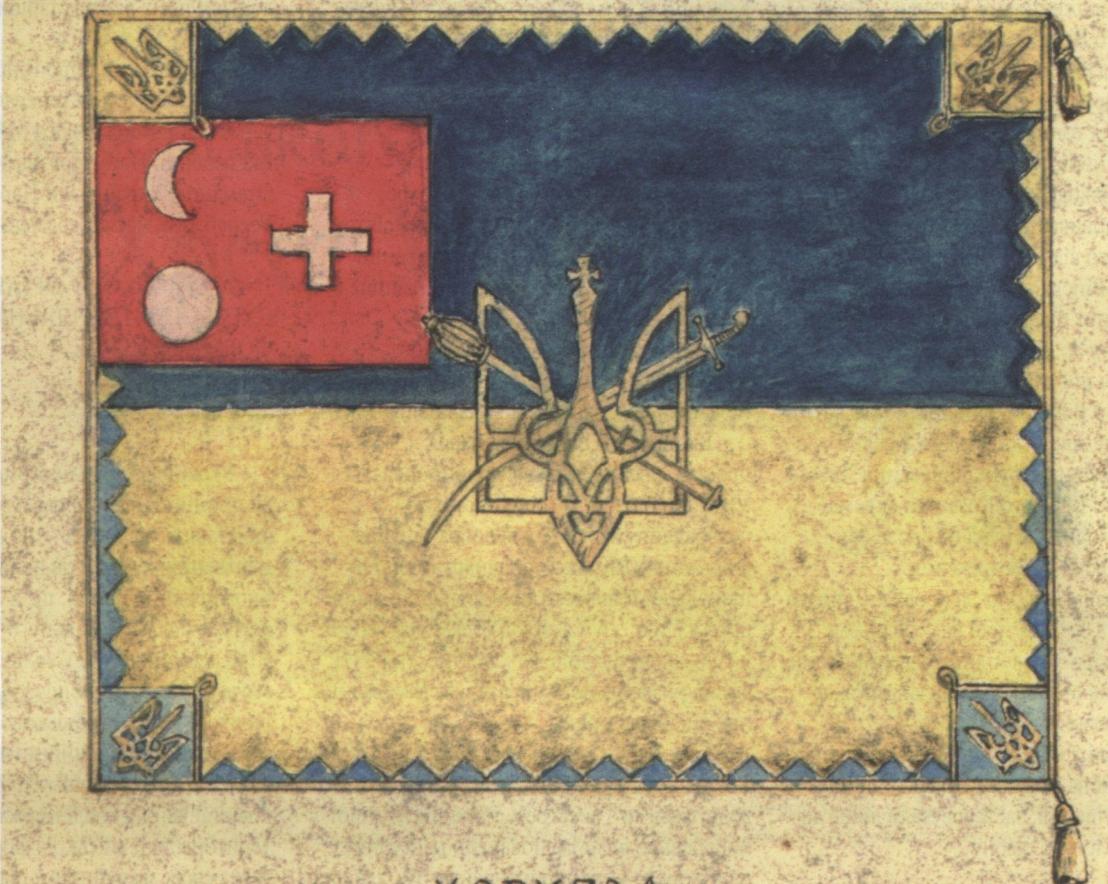
Розділ II

I). Велика Козацька Рада (ВКР) з представників побратимства (членства) й організаційної єпархії, згідно Правильника УВК обирає:

а) Президію ВКР, котра діє стало як Президія генеральної Ради та відповідне число сталих делегатів ВКР в Генеральній Раді.

2). Військового Отамана, Генерального Секретаря, Генерального Контрольора, Генерального Суддю та на пропозицію військового Отамана, Голову Генеральної Управи - Заступника Військового Отамана.

3). Військовий Отаман покликає генерального Писаря, котрому, по затвердженю Ген. Радою, підлягає канцелярія Генеральної Управи. Голова генеральної Управи по згоді з Військовим Отаманом

ХОРУГВА

покликає генер. Осаулів для керівництва поодиноких відділів Ген. Управи.

4). Всі під §§ I-а і б, 2 та 3 уведені, належать до Генеральної Ради УВК котра є сталим найвищим органом УВК.

Розділ III

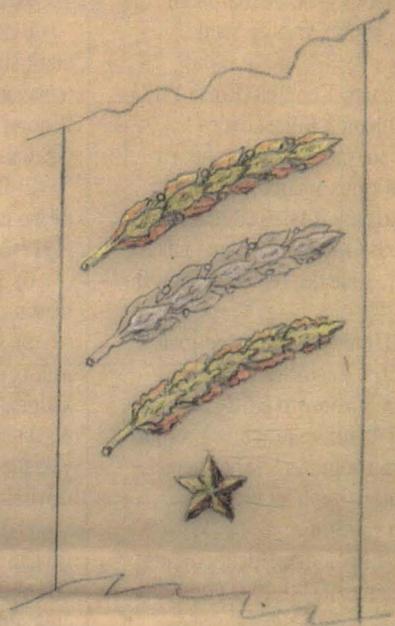
5). При Військовому Отаманові є Штаб як вищий оперативний орган військових формувань УВК.

6). Генеральний Осаул військового (організаційного) відділу належить до Ген. Управи, але для керівництва свого відділу диспозиції одержує й відчitність здає через Штаб Військового Отамана.

[...]
II. Прапори

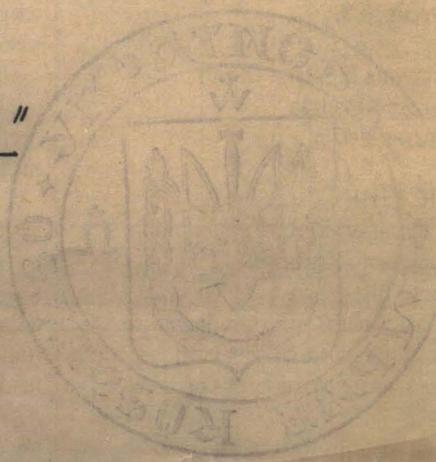
Прапори вищих штабів є національних кольорів, на малиновому чотирикутнику нашиті білі простораменний хрест та місяць.

Додаток к. 3

ЗОЛОТА ЛАВРОВА,
СРІБНА ЛАВРОВА Й
ЗОЛОТА ДУБОВА ГІЛКИ
ТА ЗОЛОТА ЗІРКА
НА СТЯЖЦІ.

ВІДЗНАКА "ХРЕСТ У. В. К."

I). Прапор Військового Отамана має нашиті посередині з чорної тасьми в один і пів цм. широкі — герб України—тризуб зі схрещеними булавою та шаблею. Прапор весь обшитий довкола полотнища обшивкою у вигляді трикутників протилежного кольору. В чотирьох кутах, по діагоналі нашиті з вужчої, чорної тасьми малі тризуби.

2). Прапор Штабу Корпуса (Коша УВК) — такий же як і прапор Військового Отамана, але не має довкола обшивки з трикутників та в кутах малих тризубів.

3). Прапор Штабу Дивізії (Військово-адмін. області УВК) — такий же як і для Штабу Корпуса, лише без герба, булави та шаблі.

4). Прапор Штабу Полку (окремого дивізіона, куріння) є з двох полотнищ: блакитного вгорі й жовтого внизу, з нашитими посередині малиновим ромбом. На ромбі нашиті з чорної тасьми - чергове число та початкові літери виду зброй, скорочена назва частини.

Розміри згаданих вище Прапорів, під: I), 2), 3) й 4) є: довжина — 1,20 м., ширина — 1,00 м.

5). Прапор Штабу Куріння (дивізіона) — має кольор зброй, з нашитим посередині малиновим ромбом, а на ньому нашиті з чорної вузької тасьми — порядкове число куріння, число й скорочена назва полку, прапора: довжина — 1,00 м., ширина - 0,80 м.

6). Сотенні (батарейні) прапори (значки) в полках (окремих куренях дивізіонах) УВК — відповідають зразкам, прийнятим в збройних силах УНР.

Додаток ч. 2: Рисунки.

Документ № 3.

Положення Відзнаки «Хрест Українського Козацтва»

20 жовтня 1947 р.

ПОЛОЖЕННЯ

Про Відзнаку «Хрест Українського Козацтва»
(Хрест УВК)

Щоб відзначити видатних борців за
волю України та зберегти в пам'яті
нащадків згадки про славетну боротьбу

Українського Козацтва, в часі з жовтня
місяця 1917 року, встановлюється для цього
відзнаку «Хрест Українського Козацтва».

«Хрест Українського Козацтва» не має
ступенів і є для всіх однаковий.

КОМУ НАДАЄТЬСЯ ВІДЗНАКА

Розділ I

Відзнака надається на представлення
відповідальних осіб або відповідного
начальника чи зверхника — Орденською
Радою, по затверджені Військовим
Отаманом УВК:

а) Всім бравшим активну участь у
визвольних змаганнях за волю України
(1917-21 рр.);

б) За боєві акції проти ворогів України
пізнішого періоду;

в) Забитим в боях та в боротьбі при
інших обставинах і померлим від ран чи
хвороб, набутих через ворогів;

г) За тверду і гідну поставу під час
ув'язнення окупантами з політичних
мотивів;

г) За успішне виконання доручень при
можливих несприятливих обставинах;

д) За жертвенну працю для української
спільноти, ідвідуально чи в складі
української громади або інституції;

е) За гідну репрезентацію українського
імені перед чужинецьким світом;

е) За визначну працю на користь
української нації: політичну, суспільно-
організаційну, наукову, технічну, мистецьку та ін.

ГІЛКА НА СТЯЖЦІ ХРЕСТА

Розділ II

Особи, що брали участь в бойових
акціях проти ворогів, одержують Хрест з
золотою лавровою гілкою на стяжці Хреста.

Розділ III

Особи, що не брали участі в боях,
одержують Хрест з золотою дубовою
гілкою на стяжці Хреста.

Розділ IV

Срібну лаврову гілку на стяжці Хреста
одержує той, хто був ув'язнений або
засланий з політичних мотивів.

ЗІРКА НА СТЯЖЦІ ХРЕСТА

Розділ V

Особи, що були поранені в боротьбі за
волю України, носять на стяжці Хреста
(нижче гілки) золоту зірку за кожне пора-
нення чи контузію.

ОРДЕНСЬКА РАДА

Розділ VI

Орденська Рада «Хреста Українського
Козацтва» складається з вибраних та
призначених Генеральною Управою побра-
тимів УВК. Орденська Рада має осідок при
Генеральній Управі. Можуть бути утворені
місцеві Орденські Ради при представ-
ництвах Українського Вільного Козацтва.
Місцеві Ради підпорядковані Орденській
Раді при Генеральній Управі. Грамоти на
«Хрест Українського Козацтва» (Хрест
УВК) видаються за підписом Голови і
Секретаря Орденської Ради Хреста УВК.

СВЯТО ВІДЗНАКИ.

Розділ VII

Свято відзнаки «Хрест Українського
Козацтва» встановлюється щорічно 1-го
(14-го) жовтня в день Козацької Покрови
Божої Матері.

ОПИС ВІДЗНАКИ

Розділ VIII

Хрест золочений, чотирираменний,
проміром в 36 мм. Рамена Хреста покриті
емалею блакитного кольору: в середині
Хреста, на червоному (малиновому) полі,
Державний Герб України — Тризуб
(золотий). Поміж раменами Хреста
схрещені золоті мечі. Хрест завішений на
стяжці (ширина Хреста) червоної барви зі
смужками з обох боків в 3 мм, а з них
кожна складається з двох блакитних і поміж
ними одної жовтої, в 1 мм вузеньких
смужок.

ПОРЯДОК НОШЕННЯ

Розділ IX

Відзнака «Хрест Українського
Козацтва» носиться на лівому боці грудей.

Додаток: Рисунок відзнаки «Хрест
Українського Козацтва».